

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ В УКРАЇНІ: ДИНАМІКА ПРАВЗАСТОСУВАННЯ

CRIMINAL LIABILITY FOR NON-ENFORCEMENT OF JUDGMENT IN UKRAINE: DYNAMICS OF LAW ENFORCEMENT

Попов К.Л., к.ю.н.,

доцент кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Стаття присвячена проблемам практики застосування ст. 382 КК України судами України. Стаття висвітлює результати статистичного аналізу відомостей Єдиного державного реєстру судових рішень, форми № 6 «Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання» річної звітності судів, форми № 1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» за даними Єдиного реєстру досудових розслідувань. Дослідження мало на меті виявити закономірності у динаміці кількості вироків, ухвалених судами України за ст. 382 КК України протягом 2008–2023 року. Робиться спроба пояснити причини змін у відповідних кількісних показниках судової практики.

Висвітлюється динаміка ухвалення судами вироків за ст. 382 КК України; виявляються корелятивні зв'язки динаміки відповідної судової практики і динаміки реєстрації відповідних кримінальних правопорушень. Також аналізуються зміни в застосуванні судами України ст. 382 КК України внаслідок ухвалення рішень ЄСПЛ у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України» 2009 р. та «Бурмич та інші проти України» 2017 р., а також змін у 2012 р. підслідності кримінальних проваджень за ст. 382 КК України.

У статті робиться висновок, що кількість облікованих за ст. 382 КК України кримінальних правопорушень більш ніж у 12–120 разів перевищує кількість кримінальних проваджень, які направлено до суду з обвинувальним актом. При цьому динаміка кількості кримінальних проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом, корелює з динамікою кількості ухвалених судами за ст. 382 КК України вироків.

У статті робляться висновки, що: переважна більшість кримінальних проваджень за ст. 382 КК України закриваються на стадії досудового розслідування і до суду не надходять; кількість відповідних кримінальних проваджень, облікованих щорічно протягом 2013–2020 р.р., є приблизно однаковою з тенденцією до зниження у 2021–2022 р.р.; кількість відповідних кримінальних проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом, хвилеподібно збільшується протягом періодів 2010–2017 (перша «хвиля») та 2017–2022 р.р. (друга «хвиля»); так само змінюється кількість ухвалених судами України вироків за невиконання судового рішення; хвилеподібні коливання відповідних показників не пояснюються змінами в кримінальному законі, і частково пояснюються змінами у КПК України 2012 р.; початок кожної з «хвиль» зростання судової активності за ст. 382 КК України хронологічно співпадає з ухваленням ЄСПЛ рішень у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України» (2009 р.) та «Бурмич та інші проти України» (2017 р.).

Ключові слова: невиконання судового рішення, кримінальна відповідальність, практика правозастосування, динаміка злочинності.

The article is devoted to the problems of the practice of applying Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine by the courts of Ukraine. The article highlights the results of a statistical analysis of the information of the Unified State Register of Court Decisions, form No. 6 "Report on persons held criminally liable and types of criminal punishment" of the annual court reporting, form No. 1 "Unified Report on Criminal Offenses" according to the data of the Unified Register of Pretrial Investigations. The purpose of the research was to identify patterns in the dynamics of the amount of sentences issued by the courts of Ukraine under Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine during 2008–2023. An attempt is made to explain the reasons for changes in the relevant quantitative indicators of judicial practice.

The dynamics of court adoption of sentences under Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine, correlative relations between the dynamics of the relevant judicial practice and the dynamics of registration of the relevant criminal offenses are revealed. Also changes in the application by Ukrainian courts of Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine as a result of the decisions of the ECtHR in the cases "Yuriy Mykolayovych Ivanov v. Ukraine" in 2009 and "Burmich et al. v. Ukraine" in 2017, as well as changes in 2012 to the jurisdiction of criminal proceedings under Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine are analyzed.

The article concludes that the number of registered under Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine of criminal offenses is more than 12–120 times greater than the number of criminal proceedings sent to the court with an indictment. At the same time, the dynamics of the number of criminal proceedings sent to the court with an indictment correlates with the dynamics of the number of cases decided by the courts under Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine sentences.

The article concludes that: the vast majority of criminal proceedings under Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine are closed at the stage of pre-trial investigation and are not brought to court; the number of relevant criminal proceedings recorded annually during 2013–2020 is approximately the same, with a downward trend in 2021–2022; the number of relevant criminal proceedings sent to the court with an indictment increases in a wave-like manner during the periods 2010–2017 (the first "wave") and 2017–2022. (second "wave"); the number of judgments passed by the courts of Ukraine for non-execution of a court decision changes similarly; wave-like fluctuations of the relevant indicators are not explained by changes in the criminal law, and are partially explained by changes in the Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012; the beginning of each of the "waves" of the growth of judicial activity under Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine chronologically coincides with the adoption of the ECtHR's decisions in the cases "Yuriy Mykolayovych Ivanov v. Ukraine" (2009) and "Burmich et al. v. Ukraine" (2017).

Key words: non-execution of a court decision, criminal liability, law enforcement practice, crime dynamics.

Загальна декларація прав людини 1948 р. [1] визначає, що кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом (ст. 8). Сутність правосуддя полягає, зокрема і в тому, що воно забезпечує ефективне поновлення в правах. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд

судом окремих постанов слідчого і прокурора) Справа № 1-12/2003 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 [2].

Саме тому правосуддя не може вважатися здійсненим, якщо судові рішення не виконане, а порушені права не відновлені.

Охорона від найнебезпечніших посягань як правосуддя, так і права особи на ефективне поновлення судом у правах здійснюється шляхом встановлення кримінальної відповідальності, зокрема, за невиконання судового рішення. Разом з тим, існування і навіть застосування статті 382 КК України [3] саме по собі не гарантує ні ефективну охорону правосуддя, ні тим більше, реальне понов-

лення прав особи, яка отримала судові рішення на свій захист. Дієвість кримінально-правової охорони і результативність поновлення порушених прав особи залежить значною мірою від забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності у кожному (тут і далі курсивом – К.П.) випадку умисного невиконання судового рішення.

З метою виявлення особливостей практичного застосування судами ст. 382 КК України, певної перевірки дотримання принципу невідворотності кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення автором було проведено статистичний аналіз результатів застосування судами України положень ст. 382 КК України.

Методом суцільного аналізу (крім вироків за 2013–2014 роки, які досліджувались із застосуванням випадкової вибірки обсягом приблизно 50% від генеральної сукупності) досліджувались всі наявні у Єдиному державному реєстрі судових рішень (далі – ЄДРСР) вироків, ухвалені судами України за ст. 382 КК України протягом 2008–2023 років. Також досліджувалась судова статистика та статистика щодо результатів діяльності органів досудового розслідування. Предметом дослідження були питання: 1) кваліфікації злочину, 2) характеру вчиненого діяння, 3) виду вироку (обвинувальний чи виправдувальний), 4) регіону ухвалення вироку (захід, північ, схід, південь, а також за окремими областями), 5) виду і міри призначеного покарання, 6) застосування судами звільнення від покарання, 7) застосування судами ст. 69 КК України, 8) загальної кількості вироків, засуджених осіб та облікованих кримінальних правопорушень за роками. Також вибірково досліджувалась мотивувальна частина вироків з метою встановлення аргументів суду на користь ухвалення рішення.

Метою статті є виявлення закономірностей у динаміці кількості вироків (і, відповідно, засуджених осіб), ухвалених судами України за ст. 382 КК України протягом 2008–2023 року. Також автор спробував пояснити причини змін у відповідних кількісних показниках судової практики.

Динаміка кількості вироків, ухвалених судами України за ст. 382 КК України протягом 2008–2023 року (за даними ЄДРСР) наведена у табл. 1.

З аналізу наведених даних можна зробити висновок про «хвилеподібні» зміни кількості ухвалених судами вироків за ст. 382 КК України протягом дослідженого періоду. Пік першої «хвилі» спостерігаємо у 2013 р., а другої – у 2020 р. Досить амплітудні коливання кількості відповідних вироків спонукають до пошуків їх причин.

Одним з можливих пояснень відповідної динаміки може бути хронологія ухвалення Європейським судом

з прав людини (далі – ЄСПЛ) рішень у справах, пов'язаних з тривалим невиконанням судових рішень в Україні. Так, у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» (Заява № 40450/04) від 15 жовтня 2009 року ЄСПЛ встановив порушення прав заявника на справедливий суд (ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (далі – Конвенція) та ефективний засіб правового захисту (ст. 13 Конвенції)). ЄСПЛ постановив, що зазначені вище порушення є наслідком несумісної з положеннями Конвенції практики, яка полягає в систематичному невиконанні Україною рішень національних судів.

ЄСПЛ також постановив, що Україна повинна невідкладно не пізніше ніж упродовж одного року з 01.01.2010 р. запровадити *ефективний засіб юридичного захисту або комплекс таких засобів юридичного захисту, спроможних забезпечити адекватне й достатнє відшкодування за невиконання* або затримки у виконанні рішень національних судів відповідно до принципів, встановлених практикою ЄСПЛ [4].

Ухваленням цього рішення ЄСПЛ з відповідними зобов'язаннями для України можна пояснити різке зростання у ЄДРСР кількості вироків за ст. 382 КК України протягом 2011–2012 р.р. при тому, що загальна кількість завантажених у ЄДРСР вироків у всіх кримінальних провадженнях за цей період зросла (у зв'язку з поступовим наповненням ЄДРСР) лише на 40%. Помітне також зростання у два рази кількості вироків за ст. 382 КК України протягом 2012–2013 р. при тому, що загальна кількість завантажених у ЄДРСР вироків за цей період, навпаки, зменшилась.

Неординарним, із статистичної точки зору, є різке падіння (до нуля зі 161) кількості ухвалених за ст. 382 КК України вироків протягом 2014–2016 р.р. Причини такої динаміки висвітлюються нижче, проте, все ж варто відмітити можливість впливу на відповідні кількісні показники значних суспільно-політичних трансформацій в Україні у 2014 р.

12 жовтня 2017 року ЄСПЛ ухвалив нове рішення у справах, пов'язаних з невиконанням судових рішень в Україні – «Бурмич та інші проти України» (заява № 46852/13 та інші) [5], яким знову констатував наявність низки порушень в українській правовій системі, які перешкоджають виконанню остаточних рішень, що призводить до системної проблеми невиконання або тривалого виконання рішень національних судів у поєднанні з відсутністю ефективних національних засобів юридичного захисту щодо таких порушень. ЄСПЛ зазначив, що тривале, протягом багатьох років, невиконання Україною рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 2009 р. унеможливило вирішення системної про-

Таблиця 1

Кількість вироків, ухвалених судами України за ст. 382 КК України (за даними ЄДРСР)

	2008–2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Всього
Загальна кількість у графі «вироків»	0	9	15	108	203	161	0	0	17	51	72	87	83	34	5	845
з них досліджено	–	9	14	108	108	80	–	–	17	51	71	87	83	34	5	667
частка, %	–	100	93	100	53	50	–	–	100	100	99	100	100	100	100	79
з них вироків	–	9	14	100	87	73	–	–	10	45	60	84	80	33	5	600
частка, %	–	100	100	93	81	91	–	–	59	88	85	97	96	97	100	90

блеми невиконання рішень національних судів, спровокувавши тим самим подальше подання великої кількості аналогічних заяв до ЄСПЛ.

Нова «хвиля» зростання судової активності за ст. 382 КК України починається саме з 2017–2018 р., коли кількість відповідних вироків, за даними ЄДРСР, зростає з нульової позначки до 17 вироків у 2017 р. та в подальшому збільшується у три рази (до 51 вироку у 2018 р.) Друга «хвиля» зростання кількості вироків за ст. 382 КК України тривала, як і попередня, 4–5 років і закінчилась у 2022 р. різким зменшенням кількості відповідних вироків у 2,5 рази протягом 2021–2022 р. Частково причини останнього, як і попереднього, зменшення кількості вироків протягом 2014–2016 р., можна шукати у нових, воєнних і суспільно-політичних трансформаціях в Україні у 2022 році. Проте подібні пояснення все ж не дають цілісної картини, що й зумовлює подальший науковий пошук.

Зважаючи на нульові показники кількості вироків за ст. 382 КК України за окремі роки, що складно пояснити, було додатково досліджено дані судової статистики, зокрема, з форми № 6 «Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання» за 2008–2022 роки [6]. Результати дослідження наведені у табл. 2.

Графічно поєднання динаміки кількості вироків (засуджених осіб) у кримінальних провадженнях за ст. 382 КК України за даними ЄДРСР та судової статистики відображене на рис. 1.

Таким чином, хвилеподібні зміни кількості вироків (засуджених осіб) спостерігаємо незалежно від конкрет-

ного джерела використаних статистичних даних – ЄДРСР чи форми № 6 річної звітності судів. Хоча нульові чи мінімальні показники кількості досліджуваних вироків за даними ЄДРСР у 2011, 2015–2017 роках пояснити складно. Нульові показники 2008–2009 р.р. можна пояснити незначним наповненням ЄДРСР в цілому на перших етапах його запровадження.

Слід зазначити, що з другої половини 2010 р. до 2023 року редакція ст. 382 КК України не зазнавала істотних змін. Натомість наприкінці 2012 р. змінилося кримінальне процесуальне законодавство: замість слідчих органів прокуратури, які до зазначеного часу розслідували злочини, передбачені ст. 382 КК України, досудове слідство щодо цих злочинів почали здійснювати слідчі органи Національної поліції. Останнє також могло бути фактором стрімкого зменшення кількості розглянутих судами справ за ст. 382 КК України протягом 2014–2016 років.

Динаміка кількості вироків за ст. 382 КК України у ЄДРСР протягом першого кварталу 2023 р. свідчить про подальше падіння активності розгляду і ухвалення рішень судами у кримінальних провадженнях щодо невиконання судових рішень.

Для більш чіткого розуміння причин описаних вище коливань можна звернутись до даних Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), які щорічно оприлюднюються на офіційних інтернет-ресурсах Офісу Генерального прокурора України. Зокрема, було досліджено відомості з форми № 1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» за 2013–2022 роки [7]. Результати дослідження наведені в табл. 3.

Таблиця 2

Кількість осіб, засуджених судами України за ст. 382 КК України (за даними форми № 6 судової статистики)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Всього
за ч. 1 ст. 382 КК України	29	33	57	94	85	112	137	69	40	42	28	49	82	73	26	916
за ч. 2 ст. 382 КК України	21	15	21	35	33	28	22	21	10	5	2	-	3	4	2	222
за ч. 3 ст. 382 КК України	-	-	1	4	25	7	4	3	-	2	1	2	3	1	4	57
Всього	50	48	79	133	143	147	163	93	50	49	45	51	88	78	32	1195

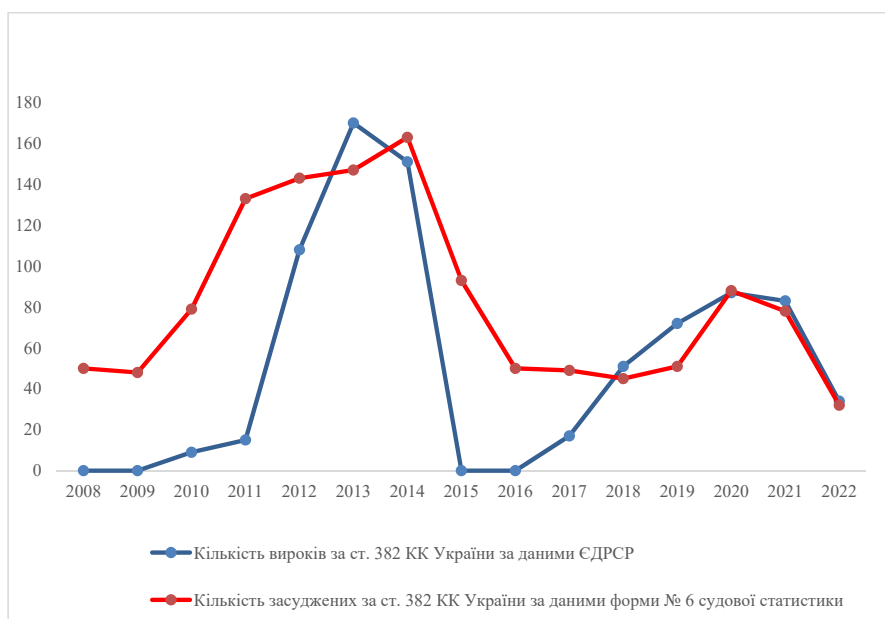

Рис. 1. Динаміка кількості вироків (засуджених осіб) за ст. 382 КК України

Кількість кримінальних правопорушень за ст. 382 КК України, облікованих у ЄРДР

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Всього
Всього обліковано, з них:	3614	3261	3683	3858	3283	3891	4212	3448	2668	1191	33109
вручено повідомлення про підозру	323	216	99	81	38	79	97	125	218	34	1310
направлено до суду з обвинувальним актом	301	189	79	64	27	71	86	117	212	27	1173
закрито провадження	10235	5122	3953	3648	3196	2734	4667	2836	3476	1331	41198

У графічному вигляді динаміка кількості облікованих у ЄРДР кримінальних правопорушень за ст. 382 КК України наведена на рис. 2 та 3.

З наведених даних і графіків видно, що кількість облікованих у ЄРДР кримінальних правопорушень за ст. 382 КК України більш ніж у 12–120 разів (залежно від року) перевищує кількість кримінальних проваджень, які направлено до суду з обвинувальним актом.

При цьому динаміка кількості кримінальних проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом,

з високим коефіцієнтом корелює з динамікою кількості ухвалених судами за ст. 382 КК України вироків, маючи приблизно такий самий хвилеподібний вигляд (рис. 4). У 2013 та 2021 роках кількість кримінальних проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом, приблизно у 2–2,5 рази перевищувала кількість ухвалених щодо таких проваджень вироків. Кількість осіб, яких у відповідні роки було звільнено від кримінальної відповідальності чи виправдано (приблизно 50 осіб у 2013 р. і 20 – 2021 р.), не дозволяє пояснити настільки значні розбіжності між даними з ЄРДР

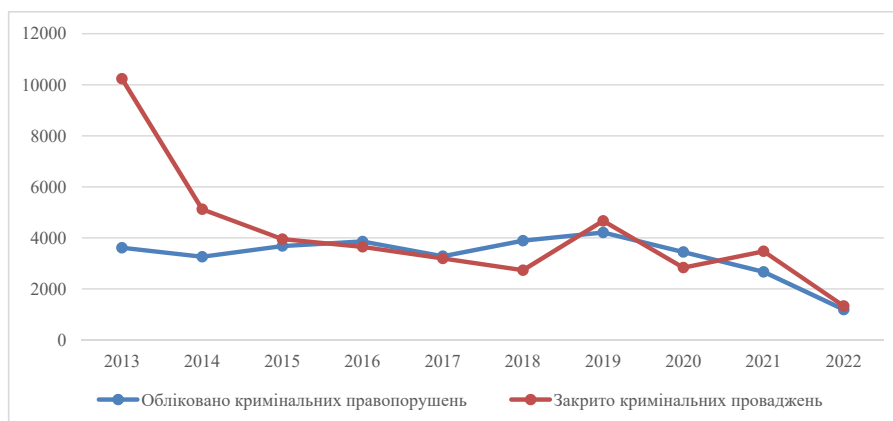

Рис. 2. Кількість кримінальних правопорушень (проваджень) за ст. 382 КК України за даними ЄРДР

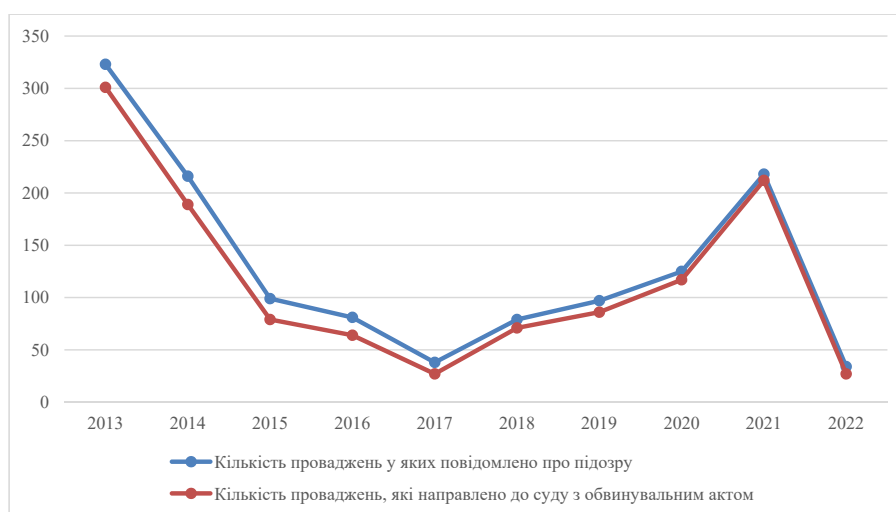

Рис. 3. Результати розслідування кримінальних правопорушень за ст. 382 КК України

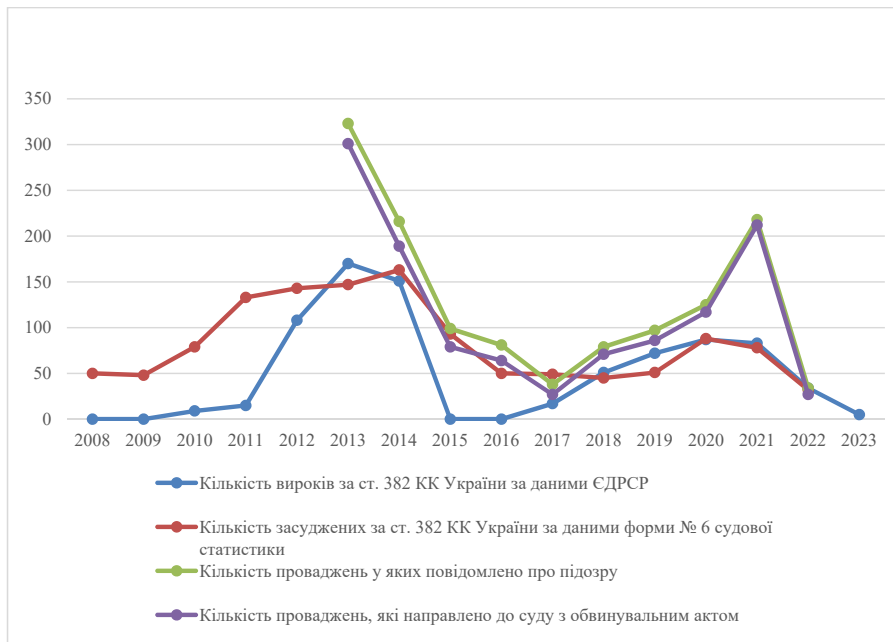

Рис. 4. Кореляція кількості вироків за даними ЄДРСР (судової статистики) та кількості кримінальних проваджень за ст. 382 КК України

та ЄДРСР (судової статистики). При цьому у наступних (після 2013 чи 2021 р.) роках направлені до суду кримінальні провадження, судячи зі статистичних даних, також не були розглянуті судами (інакше кількість ухвалених судами вироків (засуджених осіб) значно перевищувала б у відповідних роках кількість направлених до суду з обвинувальним актом кримінальних проваджень, а такого на графіках не спостерігаємо). Отже, розбіжність саме у 2013 і 2021 р.р. між даними ЄДРСР (судової статистики) і ЄДР статистично можна пояснити наявністю значної кількості кримінальних проваджень, які тривалий час перебувають на стадії судового розгляду без ухвалення вироку.

Таким чином, з аналізу наведених даних можна зробити висновок, що кількість облікованих у ЄДР за ст. 382 КК України кримінальних правопорушень протягом 2013–2020 р.р. істотно не змінювалась (коливання в межах 5–18%), перебуваючи протягом року в межах 3300–4200 правопорушень, і лише у 2021–2022 р.р. показала помітну тенденцію до зниження.

Отже, динаміка кількості облікованих у ЄДР протягом 2013–2020 р.р. кримінальних правопорушень абсолютно не корелює з динаміками кількості кримінальних проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом, та ухвалених судами за ст. 382 КК України вироків (засуджених осіб). Останнім, на відміну від першої, притаманні значні хвилеподібні коливання протягом періодів 2010–2016 (перша «хвиля») та 2017–2022 р.р. (друга «хвиля»).

Результати аналізу наведених даних дозволяють стверджувати, що:

1) переважна більшість (від 91,7% у 2013 р. до 99,2% у 2017 р.) кримінальних проваджень, зареєстрованих у ЄДР за ст. 382 КК України, закриваються на стадії досудового розслідування і до суду не надходять;

2) кількість кримінальних проваджень, облікованих щорічно у ЄДР за ст. 382 КК України, протягом 2013–2020 р.р. є приблизно однаковою (зміни незначні) з тенденцією до зниження у 2021–2022 р.р.;

3) незважаючи на практично незмінну протягом року кількість зареєстрованих за ст. 382 КК України кримінальних правопорушень, кількість відповідних кримінальних проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом, хвилеподібно змінюється протягом

періодів 2010–2017 (перша «хвиля») та 2017–2022 р.р. (друга «хвиля»)

4) кількість ухвалених судами України вироків (засуджених осіб) також хвилеподібно змінюється протягом періодів 2010–2016 (перша «хвиля») та 2017–2022 р.р. (друга «хвиля»);

5) хвилеподібні коливання відповідних показників не пояснюються змінами в кримінальному законі, хоча не можна виключати вплив на другу «хвилю» змін у підслідності кримінальних проваджень за ст. 382 КК України;

6) початок кожної з «хвиль» зростання судової активності за ст. 382 КК України хронологічно співпадає з ухваленням ЄСПЛ рішень у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України» (2009 р.) та «Бурмич та інші проти України» (2017 р.).

На підтвердження ситуативно-політичної зумовленості значних коливань у динаміці кількісних показників судової активності за ст. 382 КК України можна навести також результати дослідження географії ухвалених судами України відповідних вироків.

Так, протягом 2010–2023 років досить значну частину з 600 вироків за ст. 382 КК України ухвалювали лише окремі суди. Наприклад, за цей період Бродівський районний суд Львівської області (знаходиться у м. Броди з населенням близько 25 тис. осіб) ухвалив 18 вироків (з них 15 протягом 2020–2021 р.р.), Хмельницький міськрайонний суд Хмельницької області – 11 вироків (з них 9 у 2018 р.), ще п'ять судів ухвалили кожен по 8–10 відповідних вироків. При цьому багато судів України, в тому числі у великих містах не ухвалили жодного вироку за ст. 382 КК України впродовж майже 15-річного періоду наповнення даними ЄДРСР.

Таким чином, хвилеподібне зростання кількості ухвалених за ст. 382 КК України вироків (засуджених осіб) протягом періодів 2010–2016 (перша «хвиля») та 2017–2022 р.р. (друга «хвиля») не зумовлене відповідними кількісними змінами зареєстрованих за ст. 382 КК України кримінальних правопорушень. Зазначені коливання динаміки результатів судової активності можуть бути пояснені ситуативною (внаслідок ухвалення рішень ЄСПЛ) та цілеспрямованою (не зумовленою відповідними

змiнами показників зареєстрованої злочинності) активністю органiв досудового розслiдування (зокрема, слiдчих вiддiлiв певних районних управлiнь Нацiональної полiцiї) та судiв, спрямованою на збiльшення протягом перi-

одiв 2010–2016 та 2017–2022 р.р. кiлькостi кримiнальних проваджень за ст. 382 КК України, направлених до суду з обвинувальним актом та розглянутих судами з ухваленням обвинувального вироку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 30.04.2023).
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) Справа № 1-12/2003 30 січня 2003 року № 3-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text> (дата звернення: 30.04.2023).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.04.2023).
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» (Заява № 40450/04) від 15 жовтня 2009 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text (дата звернення: 20.05.2023).
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Бурмич та інші проти України (заява № 46852/13 та інші) від 12 жовтня 2017 р. URL: <https://rm.coe.int/attachment-1-judgment-burmich-gc-46852-13-ukr-translation-/168078eb76> (дата звернення: 20.05.2023).
6. Форма № 6 річної звітності щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами «Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання» URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 30.04.2023).
7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 30.04.2023).